

Соціальна економіка, політика та демографія

УДК 364

Тиха Ольга Іванівна

аспірант

Львівського національного університету імені Івана Франка

Тихая Ольга Ивановна

аспирант

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Tykha Olha

Postgraduate Student of the

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: 0000-0002-9403-1953

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ІНДИВІДА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ИНДИВИДА В СИСТЕМЕ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ:
СУЩНОСТЬ И ПРИНЦИПЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ
ECONOMIC SECURITY OF THE INDIVIDUAL IN THE STATE
ECONOMIC SECURITY SYSTEM: THE ESSENCE AND PRINCIPLES
OF INTERACTION**

***Анотація.** Стан економічної безпеки є актуальним в умовах сьогодення. Безпека індивіда, безпека суспільства, безпека держави, міжнародна безпека – це ті структурні елементи, що відображають цілісне поняття єдиної системи економічної безпеки. Завдяки дослідженню окремих складових зазначених структурних елементів, можна виокремити переваги та слабини функціонування системи економічної безпеки держави. Економічні процеси, що відбуваються у*

світі, мають безпосередній вплив на стан безпеки країни. Неефективна державна політика щодо забезпечення економічної безпеки може нанести безповоротний удар на стан економіки держави. Динамічний стан економічних процесів спонукає державу до адаптації до таких явищ та постійного пошуку усіх можливих ризиків та загроз аби запобігти їм у майбутньому. При цьому, наслідування єдиного алгоритму дій щодо забезпечення економічної безпеки держави є неможливим, адже з розвитком суспільства, з кожним прийдешнім днем виникають і нові фактори впливу на стан безпеки. Механізми формування системи економічної безпеки та заходи щодо її забезпечення є пріоритетними в провадженні державної політики країни. Відчуття захищеності та надійності потребує кожна людина. Саме це є основним принципом держави – гарантування безпеки кожному громадянину. Щоб реалізувати та забезпечити міцність системи економічної безпеки країни, потрібно вміти вивчати та вчасно виявляти можливі загрози. Тому дослідження системи економічної безпеки є вкрай важливим для держави та кожного її громадянина аби сприяти гармонійному та надійному соціально-економічному розвитку країни.

У статті проаналізовано зміст, структуру та основні компоненти системи економічної безпеки держави, розглянуто сучасні наукові підходи до визначення понять, які є предметом дослідження, описано структуру системи економічної безпеки в розрізі ієрархічних рівнів, охарактеризовано основні функціональні сфери системи економічної безпеки на рівні економічної безпеки індивіда, виокремлено основні прогалини цієї системи та запропоновано шляхи щодо зміцнення економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека, соціальна безпека, економічна безпека держави, економічна безпека індивіда.

Аннотация. Состояние экономической безопасности является актуальным в сегодняшних условиях. Безопасность индивида, безопасность общества, безопасность государства, международная безопасность - это те структурные элементы, отражающие целостное понятие единой системы экономической безопасности. Благодаря исследованию отдельных составляющих структурных элементов, можно выделить преимущества и слабости функционирования системы экономической безопасности государства. Экономические процессы, происходящие в мире, оказывают непосредственное влияние на состояние безопасности страны. Неэффективная государственная политика по обеспечению экономической безопасности может нанести необратимый удар на состояние экономики государства. Динамическое состояние экономических процессов побуждает государство к адаптации к таким явлениям и постоянного поиска всех возможных рисков и угроз для предотвращения их в будущем. При этом, подражание единого алгоритма действий по обеспечению экономической безопасности государства невозможно, ведь с развитием общества, с каждым грядущим днем появляются и новые факторы влияния на состояние безопасности. Механизмы формирования системы экономической безопасности и меры по ее обеспечению являются приоритетными в движимы государственной политики страны. Ощущение защищенности и надежности нуждается каждый человек. Именно это является основным принципом государства - обеспечение безопасности каждого гражданина. Чтобы реализовать и обеспечить прочность системы экономической безопасности страны, нужно уметь изучать и своевременно выявлять возможные угрозы. Поэтому исследования системы экономической безопасности является крайне важным для государства и каждого ее гражданина чтобы способствовать гармоничному и надежном социально-экономическом развитии страны.

В статье проанализированы содержание, структуру и основные компоненты системы экономической безопасности государства, рассмотрены современные научные подходы к определению понятий, которые являются предметом исследования, описана структура системы экономической безопасности в разрезе иерархических уровней, охарактеризованы основные функциональные области системы экономической безопасности на уровне экономической безопасности индивида, выделены основные пробелы этой системы и предложены пути по укреплению экономической безопасности государства.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, социальная безопасность, экономическая безопасность государства, экономическая безопасность индивида.*

Summary. *The state of economic security is relevant in today's environment. The security of the individual, the security of society, the security of the state, international security - these are the structural elements that reflect the holistic concept of a unified system of economic security. By studying the individual components of these structural elements, it is possible to distinguish the advantages and disadvantages of the functioning of the state's economic security system. Economic processes in the world have a direct impact on the security of the country. Ineffective state policies to ensure economic security can have a lasting impact on the state of the state's economy. The dynamic state of economic processes compels the state to adapt to such phenomena and constantly search for all possible risks and threats in order to prevent them in the future. At the same time, it is impossible to follow a single algorithm of actions for ensuring the economic security of the state, because with the development of society, new factors of influence on the state of security emerge every day. Mechanisms for the formation of the economic security system and measures to ensure it are a priority in the pursued state policy of the country.*

Everybody needs a sense of security and reliability. This is the basic principle of the state - guaranteeing the safety of every citizen. To realize and secure the country's economic security system, one must be able to study and identify possible threats in a timely manner. Therefore, the study of the economic security system is of utmost importance for the state and each of its citizens in order to promote the harmonious and reliable socio-economic development of the country.

The article analyzes the content, structure and main components of the economic security system of the state, examines the modern scientific approaches to the definition of concepts that are the subject of study, describes the structure of the economic security system in terms of hierarchical levels, describes the main functional areas of economic security at the level of economic security of the individual, the main gaps of this system were identified and ways to strengthen the economic security of the state were proposed.

Key words: *economic security, social security, economic security of the state, economic security of the individual.*

Постановка проблеми. Система економічної безпеки держави є головним аспектом гарантування суспільного та державного добробуту. Постійні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища держави створюють передумови для пошуку нових шляхів адаптації суспільства до таких умов та досягнення максимальної безпеки держави. При цьому, розгляд системи економічної безпеки в розрізі взаємодії основних функціональних сфер дасть поштовх до формування теоретичного підґрунтя та реалізацію його на практиці.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Серед науковців, що досліджували проблематику системи економічної безпеки слід виділити таких вчених, як: С. Гордієнко [8], Г. Ложкін [6], В. Лук'янова [9], О. Олійничук [7], Г. Пастернак-Таранушенко [3], О. Сиченко [4], О. Скорук

[2], О. Чубукова [5]. Попри низку досліджень та велику кількість публікацій залишається багато невирішених питань у теорії та сучасній практиці системи економічної безпеки держави. Власне тому, наукове дослідження цього напрямку є актуальним.

Мета дослідження. Дослідити систему економічної безпеки держави, її структуру та компоненти для проведення аналізу основних прогалин системи та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу (результати досліджень). Головними викликами сьогодення для світу є поринання у хаос. Ризики та загрози, які постають перед країнами, з кожним прийдешнім днем збільшуються. Тому безпека – найбільш затребувана умова для збалансованого існування світу. Цікаве твердження озвучує у своїй промові на безпековому форумі британський професор воєнних наук Лоуренс Фрідман: «...Ми не маємо всесвітнього уряду, і держави самі мають дбати про власну безпеку. І для багатьох це може означати, що внутрішня політика, насправді, не має великого значення. Велике значення має питання безпеки» [1].

Визначаючи дефініцію економічної безпеки, О. Скорук стверджує, що економічна безпека держави – це «...стан економіки держави, для забезпечення якого створюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтралізації негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, з'являються необхідні умови для стабільного соціально-економічного розвитку держави, захисту національних економічних інтересів та підвищення добробуту громадян [2].

Г. Пастернак-Таранушенко подає своє визначення економічної безпеки, як: «стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [3].

Аналіз наукових підходів до терміну «економічна безпека» дозволяє нам зробити висновок про багатовекторність поняття (Табл.1). На сьогодні

важко виокремити єдині визначення та шляхи оптимізації можливих ризиків та загроз через відсутність комплексного підходу до системи економічної безпеки держави.

Таблиця 1

Визначення суті поняття «система економічної безпеки»

Терміни	Автор	Трактування
Система економічної безпеки	Олійничук О.І.	<i>Система економічної безпеки держави</i> – це сукупність органічно взаємопов'язаних між собою елементів, і зміни, що відбуваються з одним із них, певною мірою стосуються й іншого [7].
	Лук'янова В.В.	<i>Економічна безпека</i> - сукупність критеріїв, умов та чинників, що забезпечують незалежність економічної системи, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення [9].
Економічна безпека держави	Гордієнко С.Г.	<i>Економічна безпека</i> - надійна захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних і потенційних внутрішніх, а також зовнішніх загроз, і в першу чергу - прямих та опосередкованих економічних збитків [8].
Економічна безпека індивіда	Чубукова О. Ю	<i>Економічна безпека особистості</i> виражається в збереженні найважливіших інтересів індивіда, включеного до соціально-економічних відносин та становить основу його поступального розвитку. Особливість поняття економічної безпеки особистості полягає в тому, що вона виступає не тільки об'єктом, але і реальним суб'єктом економічних відносин, а це означає, що відображає як стан, так і спроможність особистості у певних умовах реалізовувати природне право на якісний рівень життя [5].
	Ложкін Г.В.	<i>Економічна безпека суб'єкта</i> — це такий стан його економічної свідомості, в якому суб'єкт сприймає існуючу якість життя як адекватну і надійну, оскільки вона створює реальні можливості для задоволення його економічних потреб тепер і дає підставу для упевненості в майбутньому [6].

Джерело: розроблено автором

Вважаємо, що економічна безпека відображає не лише стан захищеності національних інтересів держави, а насамперед рівень економічного добробуту індивіда. Такий підхід зумовлює формування засад та умов для забезпечення захисту інтересів індивіда першочергово. Структура системи економічної безпеки в розрізі ієрархічних рівнів є взаємозалежною та взаємодіючою. Ризики та загрози, що можуть настати, мають вплив як і на кожен рівень окремо, так і на всі рівні загалом (Рис.1). Через зв'язки ієрархічних рівнів, ми чітко можемо простежити, проаналізувати та випередити наслідки тих процесів, що вражають той чи інший рівень безпеки. На даному етапі розвитку системи економічної безпеки найбільш вразливим та важливим є рівень економічної безпеки індивіда.

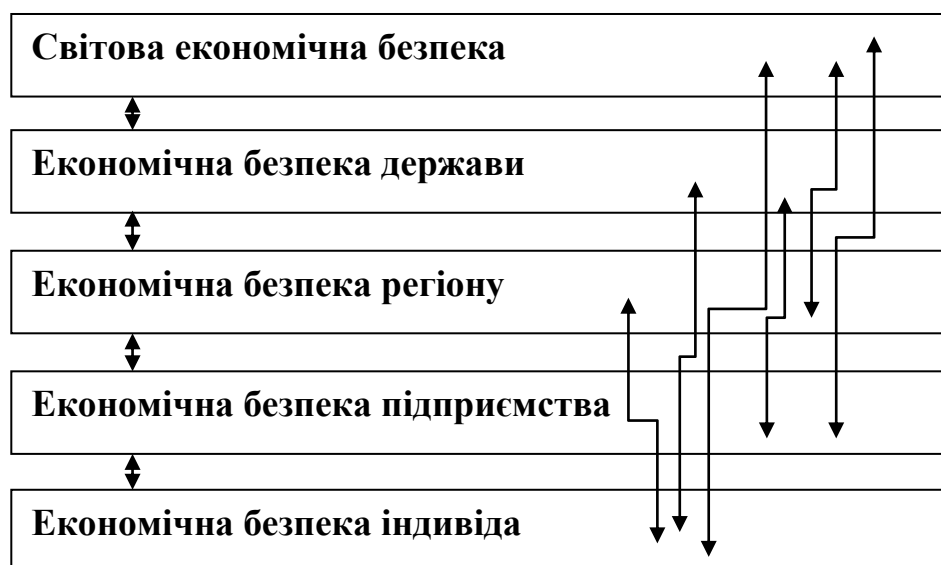

Рис. 1. Структура системи економічної безпеки в розрізі ієрархічних рівнів

Джерело: розроблено автором

Кожен ієрархічний рівень системи економічної безпеки містить в собі функціональні сфери, що визначають конкретний напрям механізму дії інструментів щодо забезпечення ефективного функціонування системи економічної безпеки. В основі такої структури – ефект синергії: принцип

взаємодії усіх рівнів та функціональних сфер суттєво переважає ефект кожного компонента окремо.

На нашу думку, основними функціональними сферами системи економічної безпеки є: соціальна, фінансова, фіскальна, демографічна, інформаційна, інноваційно-технологічна, політична та інституційна безпеки (Рис. 2.).

Рис. 2. Основні функціональні сфери системи економічної безпеки

Джерело: на основі авторських досліджень нормативних джерел

Завдяки усім чинникам та процесам, що забезпечують економічну діяльність держави, формується і уявлення про стан безпеки держави та суспільства. В межах дослідження системи економічної безпеки держави, пріоритетним напрямом є аналіз її функціональних сфер на рівні економічної безпеки індивіда (Табл. 2). Таке дослідження дасть змогу виокремити ті елементи, що мають безпосередній вплив на стан захищеності людини та держави загалом та знайти розв'язання сучасних проблем безпеки держави.

Таблиця 2

Визначення основних функціональних сфер системи економічної безпеки на рівні економічної безпеки індивіда

Функціональні сфери в системі економічної безпеки	Визначення функціональних сфер в системі економічної безпеки індивіда	Індикатори
Соціальна безпека	рівень та якість життя людини, її добробуту та гарантування державою їй соціального захисту.	- рівень соціального захисту населення; - рівень бідності; - рівень безробіття; - рівень мінімальної пенсії; - рівень гідної заробітної плати;
Фінансова безпека	такий рівень забезпеченості індивіда фінансовими ресурсами, що потрібний для задоволення його потреб.	- рівень доходів та витрат населення; - рівень ВВП на душу населення; - рівень середньої заробітної плати; - рівень грошових заощаджень;
Фіскальна безпека	рівень податкового навантаження на індивіда, його спроможність виконувати планові фінансові наповнення відповідних бюджетів.	- індекс податкоспроможності; - рівень інфляції; - рівень податкової дисципліни;
Демографічна безпека	стан захищеності індивіда від демографічних ризиків та загроз.	- рівень смертності та народжуваності; - рівень старіння населення; - рівень тривалості життя;
Інформаційна безпека	рівень захищеності особи в інформаційному просторі, безпека особистих даних, здатність протистояння засобам дії на свідомість.	- рівень доступу та відкритості інформаційного простору; - рівень захищеності від інформаційно-психологічного впливу; - рівень інформатизації даних;
Інноваційно-технологічна безпека	рівень самозабезпечення людини інноваційним, науковим та технологічним потенціалом.	- рівень людського потенціалу та капіталу; - рівень технологічного розвитку;
Політична безпека	стан цілісності територій держави, захищеності політичних інтересів, відображення прав, свободи та інтересів окремого громадянина в країні.	- рівень свободи слова; - рівень політичної стабільності;
Інституційна безпека	здатність інституцій та інститутів бути ефективними та відповідати вимогам індивіда для забезпечення його потреб.	- рівень розвитку інституцій держави; - рівень розвитку інститутів громадянського суспільства;

Джерело: розроблено автором

Оцінка стану економіки в розрізі її основних функціональних сфер відображає стан економічної безпеки. Індикатори – це так звані узагальнені показники, що дають змогу оцінити стан досліджуваної сфери. Завдяки ним, виявляються ризики та загрози, визначаються напрями посилення та розвитку економічної безпеки в цілому. Соціальна безпека індивіда відображає рівень та якість життя людини, її роль у суспільстві та гарантування з боку держави забезпечення її соціального захисту. Соціальна захищеність людини включає в себе і всі інші функціональні сфери, але при їх виокремленні та вузькому дослідженні маємо змогу простежити та окреслити саме ті явища, котрі можуть бути ризиковими для ефективного функціонування економічної безпеки людини. Ці ризики можна попередити за допомогою аналізу основних індикаторів, що характеризують соціальну безпеку індивіда в системі економічної безпеки, а саме: рівень соціального захисту населення, рівень бідності, рівень безробіття, рівень мінімальної пенсії, рівень гідної заробітної плати, соціальний стан людини в середовищі. На сьогодні в Україні спостерігається складний стан соціальної безпеки індивіда. Соціальний захист населення з боку держави спрямований на провадження пасивної, а не активної соціальної політики. Такий підхід відповідно знижує ефективність механізмів та інструментів політики соціального захисту населення.

З проведеного дослідження, можемо стверджувати, що економічна безпека індивіда першочергово містить в собі соціальне спрямування. Як стверджує О. Сиченко: «...дослідження соціальної безпеки людини є також важливим, оскільки мірилом соціальної безпеки є індивід і можливість його гідного існування, вільного розвитку і забезпечення його ієрархічних потреб як умови такого розвитку» [4]. В умовах швидких темпів глобалізації суспільства, проблеми безпеки індивіда в усіх своїх проявах є одним з найбільш важливих питань. Для покращення та

посилення системи економічної безпеки держави, безпосередня участь держави повинна бути спрямована на стимулювання розвитку трудового та інтелектуального потенціалу, заохочення індивідів до саморозвитку, створення сприятливих умов праці та інноваційних інструментів соціального захисту населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відсутність єдиного бачення змісту та структури системи економічної безпеки держави серед науковців викликають появу певних суперечностей та невизначеностей. Вважаємо, що економічна безпека індивіда відіграє провідну роль у дослідженні системи економічної безпеки загалом. Адже лише при таких умовах, можна чітко сформулювати ті чинники та передумови, що створюють загрози для системи економічної безпеки ще на початковому рівні. Нині суспільство не готове брати на себе відповідальність за почуття власної економічної безпеки. Пасивне сприйняття реалій, небажання суспільства аналізувати та опрацьовувати інформацію лише ослаблюють стан економічної безпеки індивіда, а звідси і всю систему в цілому. За таких умов відбувається зниження величини та якості людського капіталу, відчуття гострої соціальної незахищеності індивіда та, як наслідок, відповідальність перекладається на державу чи інші чинники, що на нашу думку, зумовило такий стан.

У підсумку, при таких реаліях, потрібно докласти багато зусиль, як з боку держави, так і з боку індивіда, для посилення міцності системи економічної безпеки держави та поступово як державі, так і індивіду здійснювати, передусім, активну соціальну дію.

Література

1. Промова Лоуренса Фрідмана на Львівському Безпековому Форумі 30.10.2019-01.11.2019. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=3DXGzrOcGCc>

2. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О.В. Скорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2016. Вип. 6(3). С. 39–42.
3. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. проф. Б. Кравченка. К. : Кондор, 2002. 302 с.
4. Сиченко О.О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави / О.О. Сиченко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Державне управління. 2012. Т. 186. Вип. 174. С. 34–38.
5. Чубукова О. Ю. Система економічної безпеки (екосистейт): сутність, структура / О. Ю. Чубукова, Т. Є. Воронкова // Ефективна економіка. - 2014. №2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_82
6. Ложкін Г.В., Спассніков В.В., Комаровська В.Л. // Економічна психологія: Навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2004. 304с.
7. Олійничук О. І. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти / О. І. Олійничук // Галицький економічний вісник, Т. : ТНТУ, 2015. Том 48. № 1. С. 93-100. (Загальні проблеми економіки та суб'єктів господарювання).
8. Гордієнко С.Г. Забезпечення економічної безпеки України Службою безпеки / С.Г. Гордієнко // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними. К., 2001. 121 с.
9. Лук'янова В.В. Економічна безпека України і загрози тіньового підприємництва / В.В. Лук'янова // Економка Менеджмент Підприємництво. 2010. № 21(11). С. 14-20.

References

1. Promova Lourensa Fridmana na L'vivs'komu Bezpekovomu Forumi 30.10.2019-01.11.2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3DXGzrOcGCc>
2. Skoruk O.V. Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist', skladovi elementy ta problemy zabezpechennia / O.V. Skoruk // Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriiia "Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo". 2016. Vyp. 6(3). S. 39–42.
3. Pasternak-Taranushenko H. A. Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statyka protsesu zabezpechennia / H. Pasternak-Taranushenko; za red. prof. B. Kravchenka. K. : Kondor, 2002. 302 s. S. 29
4. Sychenko O.O. Sotsial'na bezpeka v systemi natsional'noi bezpeky derzhavy / O.O. Sychenko // Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylians'ka akademiia". Ser. : Derzhavne upravlinnia. 2012. T. 186. Vyp. 174. S. 34–38.
5. Chubukova O. Yu. Systema ekonomichnoi bezpeky (ekosestejt): sutnist', struktura / O. Yu. Chubukova, T. Ye. Voronkova // Efektyvna ekonomika. - 2014. - №2. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_82.
6. Lozhkin H.V., Spassnnikov V.V., Komarovs'ka V.L. // Ekonomichna psykholohiia: Navchal'nyj posibnyk. K.: VD «Profesional», 2004. 304 s.
7. Olijnychuk O. I. Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy ta rivni ii formuvannia: kontseptual'ni aspekty / O. I. Olijnychuk // Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk, T. : TNTU, 2015. Tom 48. № 1. S. 93-100. (Zahal'ni problemy ekonomiky ta sub'iektiv hospodariuvannia).
8. Hordiienko S.H. Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy Sluzhboiu bezpeky / S.H. Hordiienko // Ekonomichni zlochynty: poperedzhennia i borot'ba z nymy. K., 2001. 121 s

9. Luk'ianova V.V. Ekonomichna bezpeka Ukrainy i zahrozy tin'ovoho pidpriemnytstva / V.V. Luk'ianova // Ekonomka Menedzhment Pidpriemnytstvo. 2010. № 21(11). S. 14-20.